

HOZIRGI DAVRDA MILLIY FALSAFANI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

Muxtorova To‘tixon

Toshkent davlat texnika universiteti

“Milliy g‘oya va falsafa” kafedrası katta o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Fanlar otasi hisoblanuvchi falsafa bizni o‘rab turgan olamni anglash usuli hisoblanadi. Uning hayotimizdagi o‘rni behisobdir. Maqolada hozirgi davrda milliy falsafani rivojlantirish muammolari haqida so‘z boradi.

***Kalit so‘zlar:** milliy falsafa, texnologiya, falsafa muammolari, umumiy qonunlar, metodologiyaga, falsafiy tadqiqot, falsafiy refleksiya.*

АННОТАЦИЯ

Философия, отец науки, есть способ познания окружающего мира. Его место в нашей жизни неисчислимо. В статье рассматриваются проблемы развития отечественной философии в Новое время.

***Ключевые слова:** национальная философия, техника, философские проблемы, общие закономерности, методология, философское исследование, философская рефлексия.*

ABSTRACT

Philosophy, the father of science, is a way of knowing the world around. His place in our lives is incalculable. The article deals with the problems of the development of Russian philosophy in modern times.

***Key words:** national philosophy, technique, philosophical problems, general patterns, methodology, philosophical research, philosophical reflection.*

KIRISH

Bugungi kunda, tezliklar va yuksak texnologiyalar asrida falsafa kerakmi, u eskirgani yo‘qmi? Uzluksiz axborot oqimi va surunkali vaqt tanqisligi sharoitida muayyan bilim falsafani siqib chiqarmaydimi? Bunday savollar mutlaqo o‘rinlidir, lekin ularga javobni hayotning o‘zi beradi, u hozirgi vaqt odami oldiga ko‘p sonli, shu jumladan ilgari hech qachon mavjud bo‘lmagan, butunlay yangi falsafiy muammolarni qo‘yadi. Jahon hamjamiyati III ming yillikning boshlanishini, biosfera holati va Yerda hayotning davom etishi uchun o‘z javobgarligini tobora teranroq anglagan holda qarshi oldi. Ayni shu sababli insonning barkamol rivojlanishi, odamlar, xalqlar o‘rtasida, shuningdek jamiyat va tabiat o‘rtasida insoniy, yaxshi qo‘shnichilik munosabatlarini o‘rnatish masalalari azaliy falsafiy mavzular bilan bir

qatorda falsafiy tadqiqotlarda birinchi o'ringa chiqmoqda. Shu munosabat bilan faylasuflar avvalo Yer yuzida ta'limning holati va rivojlanish darajasidan qattiq tashvishda ekanliklarini bildirmoqdalar. Ko'pgina faylasuflar fikriga ko'ra, hozirgi muammolarning aksariyati zamirida aynan qoniqarsiz ta'lim va lozim darajadagi tarbiyaning yo'qligi yotadi. Bu muammolarni yechishda falsafa ham o'z rolini o'ynashi lozim.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Falsafa dunyoni anglash usuli sifatida. Bugungi kunda nafaqat ayrim xalqlar, balki butun jahon hamjamiyati falsafaga, o'zining hayotdagi o'rni va vazifasini falsafiy anglab etishga ayniqsa muhtojdir. Falsafa real hayot bilan uzviy bog'liq va doim inson borlig'ining eng muhim muammolarini anglab etishga qarab mo'ljal oladi. Ayni shu sababli hozirgi davrning muhim muammosi – globallashuv va uni falsafadagi butunlay yangi mavzu sifatida falsafiy anglab etish muhim ahamiyatga ega. Falsafa predmeti va muammolarini muhokama qilishda alohida diqqatga loyiq bo'lgan boshqa bir mavzu insonni shaxs sifatida tarbiyalash va kamol to'tirishda falsafaning roli va ahamiyatidir. Hozirgi vaqt faylasuflari bunday muammolarni yechish ustida ishni davom ettirar ekanlar, – Falsafa nima? U kimga va nima uchun kerak? – Falsafaning vazifasi nimadan iborat?, – Falsafadan qanday, qaysi yoshdan va nima maqsadda tahsil berish lozim? qabilidagi bir qarashda allaqachon o'z yechimini to'gan masalalarni yana kun tartibiga qo'yimoqdalar. Bu haqida ko'p va atroflicha so'z yuritilgan jahon kongresslari dunyoda falsafa predmet iga, shuningdek u ijtimoiy rivojlanishga izchil ta'sir ko'rsatishga qodir yoki qodir emasligiga, agar qodir bo'lsa, buni u qay tarzda amalga oshirishi mumkinligiga nisbatan yagona yondashuv avvalgidek mavjud emasligini tasdiqlaydi. Fikrlarning bunday rang-barangligi, yuqorida qayd etib o'tilganidek, falsafaning o'ziga xos xususiyati, ya'ni u fikrlar plyuralizmi, har xil fikrlash imkoniyati bor joydagina mavjud bo'lishi mumkinligi bilan belgilanadi. Gegelning bu to'g'risidagi fikri qat'iy: "Har bir falsafiy sistema mavjud bo'lgan va hozirda ham zaruriy tarzda mavjud bo'lib qolmoqda: demak, ulaming hech biri yo'qolmagan, ulaming barchasi bitta yaxlitlikning lahzalari sifatida saqlangan [1, 40]".

Falsafaning unga yaxlit ta'limotga aylanish va tilning birligiga, umumiy qonunlar va metodologiyaga tayanish imkonini bermaydigan bu kamchiligi ayni vaqtda, u fanlararo kompleks muammolarni yechish talab etiladigan murakkab tizimlar bilan ish ko'rgan holda uning afzalligiga aylanadi. Quyidagilar hozirgi vaqtda insoniyat uchun eng muhim fanlararo kompleks muammolar hisoblanadi: barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash; ekologiya muammolari; jamiyat

hayoti barcha jabhalarining globallashuvi. Bu muammolarni falsafiy nuqtayi nazardan anglab etish alohida ahamiyat kasb etadi. Ilmiy yondashuvlardan farqli o'laroq, muammoga nisbatan falsafiy yondashish dalillarni talqin qilishda ko'proq erkinlik berilishi, ilgari surilayotgan qoidalarni isbotlashga nisbatan yengilroq talablar qo'yilishi, mushohadaga asoslangan ta'riflar berish, sub'ektiv baholash huquqi va shu kabilar bilan tavsiflanadi. Bunday tadqiqotlar bir qarashda uncha katta ahamiyatga ega emasdek bo'lib tuyulishi ham mumkin. Lekin amalda bunday emas.

Birinchi, falsafiy tadqiqot oqilona bilishning fanda olingan natijalarni tekshirish (verifikatsiya qilish) yoki rad etish (falsifikatsiya qilish) imkoniyati yo'qligi tufayli lozim darajada samara bermagan yoki umuman ojiz bo'lib chiqqan sohasida amalga oshiriladi. Insoniyat oqilona bilishning bundan boshqa usullariga ega emas.

Ikkinchi, falsafiy refleksiya muammoni ko'rish ufqini kengaytiradi, uni tadqiq etishga nisbatan yangicha, o'ziga xos yondashuvlarni taklif qiladi, shu jumladan fanga bunday yondashuvlarni ilgari surishga ko'maklashadi.

Zero, aniq ta'riflar va ishonchli dalillarga tayanadigan fan o'z fikrlari va xulosalarida bunday erkinliklarga yo'l qo'ya olmaydi. Vaholanki, falsafiy tafakkur mulohaza yuritish va baholashlarga nisbatan erkin yondashuvsiz o'zining betakrorligini yo'qotadi. "Falsafaning haqiqiy mojarosi bitta va faqat falsafiy sistemalar anarxizmida bo'lib, uning mohiyati shundaki, falsafiy qarashlarning ko'pligi va ularning ayovsiz o'zaro kurashi bir butunning ikki tomonini tashkil etadi [2, 210]".

Hamonki plyuralizm falsafada me'yor hisoblanar, har bir alohida miyada esa monizmga, ya'ni qarashlarning tartibga solingan, yaxlit va nisbatan ziddiyatlardan xoli tizimiga kelish lozim ekan, falsafani qanday o'zlashtirish, undan qanday saboq berish mumkin?

XULOSA

Butun dunyoda aksariyat faylasuflarni birinchi navbatda ayni shu masala qiziqtiradi. Xususan Suqrot, Seneka va o'tmishning boshqa mutafakkirlari tajribasiga tayangan holda: Falsafa faktlarni eslab qolishni o'rgatmasligi, balki mulohaza yuritish va savollarga javob berish qobiliyatini rivojlantirishi lozim. Falsafadan saboqlar inson har bir masala yuzasidan mutafakkirlar fikriga murojaat etmasdan, o'zi mustaqil o'ylashni va o'z aqliga quloq solishni o'rganishini nazarda tutmog'i darkor. Ayni shu sababli falsafaning vazifasi insonga muloqot qilishni o'rgatish, u o'z shaxsiyatining ahamiyatini ko'rsatishga emas, balki haqiqatning tagiga etishga harakat qilishiga erishishdan iborat. Bu, o'z navbatida, barcha odamlar o'ziga

atrofdagilar quloq solishiga loyiq ekanligini nazarda tutadi. Bu juda to'ib aytilgan so'zlar falsafani fan sifatida o'rganish, uni bilimlar, tayyor qoidalar va ta'riflarning muayyan yig'indisi sifatida o'zlashtirish mumkin emas, degan fikrni yana bir karra tasdiqlaydi. Insonga ta'lim berishda qaydeyya yo'lini tanlash – unga “nimani ko'rish lozimligi”ni emas, balki “qayerga va qanday qarash kerakligi”ni o'rgatish lozim. O'z-o'zidan ravshanki, mazkur vazifani ijodiy yondashuvsiz, o'quvchi va o'qituvchining qiziquvchanligi va intiluvchanligisiz hal qilib bo'lmaydi, falsafa esa o'zining sof ko'rinishida yo'qoladi, “havoga sovuriladi”, pirovard da kimdir bayon etadigan, kimdir –o'tishi, o'rganishi va, qolaversa, imtihon to'shirishi lozim bo'lgan fangina qoladi. Boshqacha aytganda, falsafadan ta'lim berish va uni o'zlashtirish zamirida ham, albatta ijod yotishi lozim.

REFERENCES

1. Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии. В 3-х кн.1. – СПб: Наука, 1993.
2. Богомолов А.С., Ойзерманн Т.И. Основы теории историко-философского процесса. – М.: Наука, 1983.
3. Гуссерль. Философия как строгая наука // Хрестоматия по зарубежной философии конца XIX - начала XX столетия. – М., 1995.
4. Лосев А. В. Античная философия истории. – М., 1977.
5. Saloydinov, S. Q. (2021). Paxta tozalash zavodlarida energiya sarfini kamaytirishning texnik-iqtisodiy mexanizmini yaratish. “Academic research in educational sciences”, 2(9), 886-889. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2021-9-886-889>
6. Saloydinov, S. Q. (2021). Creation of feasibility studies to reduce energy costs in ginneries. “Экономика и социум”, 9(88), 147-149.
7. Салойдинов, С. К. (2021). Спрос на рынке дифференцированных продуктов. “Экономика и социум”, 12(91), 473-476.
8. Салойдинов, С. К. (2022). С паровой турбиной 471 МВт на Талимарджанской ТЭЦ расчет электрических режимов при максимальной зимней нагрузке. “Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)”, Special issue, 116-121.
9. Сардоржон Кодиржон Угли Салойдинов. (2022). Инновационное решение для получения биогаза. “Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)”, 2(3), 280-285. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-3-280-285>.